

KARABAĞ'DA KIYAFET KÜLTÜRÜNÜN ŞEKİLLENMESİ

Dr. Fezail VELİYEV,
Tarih Bilimci

Dr. Gülzade ABDULOVA,
Tarih Bilimci

AZERBAJCAN'IN TARİHİ VE COĞRAFİ BÖLGELERİNDEN BİRİ OLAN KARABAĞ GÜNEYDOĞUDA KÜR VE ARAZ NEHİRLERİ, GÜNEYDE ARAZ NEHRİ, BATIDA KARABAĞ DAĞI VE GÖYÇE GÖLÜ, KUZEYDE KÜR VE GORAN NEHİRLERİ İLE SINIRLANMIŞTIR.

Tarihçi ve etnograf H.Halili'ye göre, farklı arazi örtüsü ve verimli doğası ile Karabağ, insan uygarlığının yayılmasında önemli merkezlerden biri olmuştur. Dünyanın ilk yerleşim yerlerinden olan Azıh ve Tağlar mağaralarındaki arkeolojik bulgular bunların kanıtıdır. Eski Taş devrinde bile burada kalıcı nüfus vardı. Tüm bunların doğal olarak, bu yerlerde zengin maddi ve manevi kültürün ve bu kültürün önemli parçalarından olan giyim ve takıların gelişmesine önemli katkıları olmuştur.

Giyim kültürü, doğal ve coğrafi koşullar, nüfusun ekonomik faaliyeti, sosyal-ekonomik kalkınma, sosyal-ekonomik farklılıklar gibi faktörlerin etkisi ile şekillenmektedir. Giyim kültürünün evriminde yaratıcı çalışmanın, halkın ampirik bilgi ve tecrübelerinin, nesilden nesile geçen mesleki becerilerinin rolü inkar edilmez. Geleneksel kıyafet ve takılarla ilgili araştırmalar, halkın maddi ve manevi kültürü ve ekonomik hayatı, onun diğer halklarla olan ilişkileri ve aynı zamanda etnogenезinin izahı için zengin etnografik malzeme sağlamaktadır. Genel olarak, giyim kültürünün şekillenmesi M.Ö. 40-25 bin yıllarına aittir. **Karabağ'da bu kültür Guruçay arkeolojik uygarlığı döneminden itibaren uzun bir zaman evrim geçirerek 19 ve 20. yüzyıllara doğru en yüksek seviyeye ulaşmıştır.** Karabağ'daki nüfusun geleneksel giyimi, kesim ve dikiş tekniğine göre sadece tüm Azerbaycan ve Kafkasya giyim kültürünün bağlamında kabul edilebilir. Yazılı kaynaklara göre, daha M.Ö.

Kürdü. Kışlık sıcak üst giyim. 19. yy. Milli Azərbaycan Tarih Müzesi

9. yüzyılda Asur kralı Asurnasirpal Manna devletinin Zamua eyaletinin insanlarından haraç olarak yün ve boyalı yün alıyordu. Bu dönemde temel tekstil ürünleri keten ve yün, daha sonra ise ipekten oluşuyordu. M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış "tarihin babası" Herodot Azerbaycan'da kaliteli kumaşların imal edildiğini, bu kumaşların ağaç yaprakları ile boyandığını, onların üzerindeki desenlerin dayanıklı olduğunu yazıyordu. Tarihçi Elian, Alban devletinin Kaspiana vilayetindeki zengin insanların deve

yününden kıyafetler giydiğini yazıyordu. Söylenenlerden, belirtilen zamanlarda Karabağ'da da giyim kültüründe önemli ilerleme kaydedildiği sonucuna varılabilir.

Giyim kültürünün bir sonraki aşaması olan Ortaçağ'da özel zanaat merkezlerinin, bugün örnekleri dünyanın önde gelen müzelerinde sergilenen ve hakkında konuşulan çeşitli kumaş üretiminin nasıl ortaya çıktığını görüyoruz. Aynı zamanda Ortaçağ Azerbaycan'ında sayıları ve boyutları şehirlerde önemli

Kadın kostümü. Şuşa. 19. yy. Milli Azərbaycan Tarih Müzesi

ölçüde artan kumaş işlemleri ve giyim eşyalarını görmekteyiz. Arap yazarlara göre, 7 ve 9. yüzyıllarda Berde'de ipekten desenli perdeler ve çeşitli kumaşlardan kıyafetler üretilerek yakın ve uzak ülkelere ihraç ediliyordu. O dönem Karabağ'ın en büyük kenti, Ortadoğu ve Orta Asya'nın önemli ticaret merkezi, bir zamanlar Kafkas Albanyası'nın başkenti, daha sonra ise Arap hilafetinin kuzey eyaletleri-

nin merkezi olan Berde en parlak dönemini yaşamaktaydı. Hanlıklar döneminde, Karabağ da dâhil olmak üzere Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde tecrit eğilimlerine paralel olarak tarım ve el sanatlarında nispeten canlanma gözlenmekteydi, aynı zamanda, el sanayi, Şuşa'da olduğu gibi, yeni ticaret ve zanaat merkezleri oluşmakta, diğer Doğu ülkeleri ve Batı ile ticari ilişkiler genişle-

Yazlık kadın kostümü. Şuşa. 19. yy. Milli Azərbaycan Tarih Müzesi

mekteydi. Tüm bunlar geleneksel Azerbaycan kıyafetlerinin daha da zenginleşmesine, kalitenin yükselmesine, çeşitliliğin genişlemesine ve giyim alanında seri üretimin artmasına ve bunun sonucu olarak da terzihanelerin sayısının artmasına neden oldu. Azerbaycan'ın Nahçıvan, İrevan, Şuşa, Şeki, Şamahı Hanlıklarının merkezleri, özellikle kumaş ve giyim üretimi odaklı önemli ticaret ve zanaat merkezleri haline gelmişti. **18. yüzyılda halk kıyafetlerinin bazı türlerine Avrupa giyim unsurlarının etki etme süreci başladı. Sonuç olarak kumaşlardaki konulu desenlerin yerini Avrupa'nın geometrik, bitkisel ve çizgisel desenleri almaya başladı.** Tesadüf değil ki, Azerbaycan'ın diğer bölgelerini kültürel gelişimi ile geride bırakan Karabağ, giyimlerinde yabancı etkilerin en çok olduğu ilk bölgelerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra, el sanatları tüccarları, tekstil desencileri, sirmacılar, aynı

zamanda profesyonel terziler deneysel bilgilere dayanarak, parlaklığı ve mükemmelliği ile seçilen yeni tip giyim ve kumaşlar ürettiyordu. Etnografik araştırmalara dayanarak, tarih boyu Karabağ'ın, Azerbaycan'ın giyim kültürünün şekillenmesinde önemli rol oynadığı ve geleneksel halk giyimlerinin çoğunun bu bölgede ortaya çıktığı söylenebilir. 18. yüzyılın önde gelen şairi, Karabağ hanının veziri Molla Penah Vagif şiirlerinde halk kıyafetleri ve takılarını sanatsal tasvirini vermiştir. Karabağ'ın geleneksel halk kıyafetlerinin Ortaçağ boyunca yeni unsurlarla zenginleşmesine rağmen, onların arasında kesintisiz olarak tarihsel süreklilik mevcuttu – adları, tarzları, renklerin ahenkleri, kesim ve dikiş tekniği önemli değişikliklere uğramadan 19. yy. - 20. yy. başlarına kadar ulaşmıştı. **Karabağ'ın en büyük kenti olan Şuşa el sanatları üretiminin gelişim seviyesine göre (pamuk kumaş üretimi) Gence, Şamahı, Ordubad ve Nahçıvan gibi ünlü merkezlerle aynı sırada yer almaktaydı.** 1829 yılında kentte Amerikan bezi üreten 28 imalathane mevcuttu ki, burada da 80 tezgâhta bir yılda 8 bin 10 arşınlık rulolarla bez dokuyorlardı. Bu dönemde Şuşa'da yün kumaş üretimi de önemli derecede gelişmişti. Şuşa'da ve aynı zamanda Cebrayıl ve Cavanşir kazalarında ipek kumaş üretimi gelişmişti ve bu gelişim 19. yüzyılın sonunda teknolojik yeniliğe uğramıştı. **1889 yılında Tiflis'te yapılan tarım fuarında Karabağ el üretimi ipek kumaş altın madalya kazanmıştı.** Söz konusu dönemde popüler olan darai, kanaus, yemeni, aloyşa ve diğer ipek kumaşlar üretiliyordu. 19. yüzyılda Ka-

rabağ, şapka, kundura ve kürk gibi el sanatları üretiminde gerekli yerini bulmuştu. 1848 yılında bu kentte kunduracıların sayısı 84, 1860 yılında 75, 1879 yılında ise 54'dü.

Karabağ'ın ticaret ve zanaat merkezi olan Şuşa'nın hızlı bir şekilde gelişmesi 19. yüzyıla damgasını vurmuştu. Nüfusun hızlı bir şekilde artmasıyla kentte esnaf sayısı 1848 yılında 451'den 1901 yılında 1604'e yükselmışti.

Geleneksel Karabağ kıyafetleri 20. Yüzyılın 30-50 yıllarına kadar kullanımında olmuş, daha sonra ise müzelerde sergilenmeye başlamıştır. 19. yy. ve 20. yy. başlarında geleneksel Karabağ kıyafetleri son mükemmellik aşamasını yaşamıştır. Tüm geleneksel kıyafetler gibi, Karabağ halk giyimleri de erkek, kadın ve çocuk kıyafetlerine ayrılmıştır. Ayrıca, 19.yy. kıyafetleri törensel (düğün, matem, misafirlik, bayramlık), günlük, profesyonel, mevsimlik, dini vs. giyimlere ayrılmıştır. ✨

Kaynaklar

1. H.D.Halili. Karabağ tarihi-etnografik eyaleti – "Azerbaycan arkeolojisi ve etnografyası" dergisi, sayı 2, 2003
2. H.D.Halili, Karabağ: etno-kültürel gelişim tarihi. Bakü, "Güneş", 2006
3. F.İ.Feteliyev. 19.20.yy.başlarında Azerbaycan'ın maddi kültürü. Kıyafetler, takılar. Bakü, Elm, 2006
4. V.F.Adler. Kıyafetlerin oluşumu. Deneme. A.K.Veermanın ti-po-litografyası, 1903
5. S.S.Dünyamalyeva. Azerbaycan giyim kültürü tarihi. Bakü. Elm.2002

Kadın ve çocuk kostümleri. Şuşa. 19. yy. Milli Azerbaycan Tarih Müzesi

6. Azerbaycan tarihine dair kaynaklar. – Bakü, ADÜ yayınları, 1989
7. N.M.Velihanlı. 9.12.yy. Arap coğrafya bilimci seyyahları Azerbaycan hakkında. Bakü, Elm.1974.
8. G.Haciyev. Berde kentinin tarihi. Bakü, 2000
9. C.M.Mustafayev. Hanlıklar döneminde Azerbaycanda zanaat. Bakü, Elm, 2002
10. D.Zubarev. Karabağ eyaleti. – 1836
11. G.S.Abdulova. 19.20.yy. başlarında Karabağ'da zanaat (tarihi-etnografik araştırma). – Tarih doktorası tezi. Bakü, 2005.